

ҮЙ-БҮЛӨ МАСЕЛЕЛЕРИНИН ПРОФИЛАКТИКАСЫ

Токтоналиева Нурчай Озорбаевна
Б.Осмонов атындагы ЖАМУнун магистранты,
Жалал-Абад шаары
ntalasbaev547@gmail.com

Аннотация: Макалада үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун өзгөчөлүктөрү социалдык көрүнүш катары каралат. Үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун алдын алуу проблемалары, алардын себептери талданып, бул түшүнүктүн маңызы негизделди. Үй-бүлөдөгү зордук, зомбулуктун алдын алуу боюнча алдын алуу ишинин формалары жана ыкмалары баяндалып, алар социалдык кызматтар тарабынан жүзөгө ашырылды. Үй-бүлөлөр менен социалдык иштин инновациялык формалары каралды. Үй-бүлөлүк зордук, зомбулук жана анын алдын алуу маселелери боюнча алардын мамилесин жана маалымдоосун чагылдырган үй-бүлө кызматынын адистерин сурамжылоонун жыйынтыктары келтирилди. Үй-бүлө кызматтарынын алдын алуу иш-аракеттерин ишке ашыруу көйгөйлөрү мүнөздөлүп, ошону менен бирге изилдөө үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүүдө коомдук уюмдардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын жана башка социалдык институттардын мүмкүнчүлүктөрү толук пайдаланылбай жатканын көрсөттү. Үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун алдын алуунун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча үй-бүлө кызматтарында социалдык ишти жакшыртуунун жолдору сунушталат. Үй-бүлө институтун чыңдоодо мамлекеттин жана коомдун күч-аракетин бириктирүү зарылчылыгы баса белгиленет.

Түйүндүү түшүнүктөр: үй-бүлөлүк зомбулук, социалдык алдын алуу, үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу, үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуунун формалары жана ыкмалары, жабырлануучу, социалдык кызмат, кризистик борбор, психологиялык зомбулук, физикалык зомбулук, экономикалык зомбулук.

ПРОФИЛАКТИКА СЕМЕЙНЫХ ПРОБЛЕМ

Токтоналиева Нурчай Озорбаевна
магистрант ЖАГУ им.Б.Осмонова
город Жалал-Абад

Аннотация: В статье рассматривается насилие в семье, характеристики насилия как социального явления. Проанализированы проблемы профилактики домашнего насилия, насилия, их причины, обоснована сущность данного понятия. Описаны формы и методы профилактической работы по предупреждению насилия в семье, насилия, которые осуществляются социальными службами. Были рассмотрены инновационные формы социальной работы с семьями. Представлены результаты опроса специалистов семейных служб, отражающие их отношение и осведомленность по вопросам домашнего насилия, насилия и его предотвращения. Охарактеризованы проблемы реализации профилактических мероприятий семейных служб, а исследование показало, что возможности общественных организаций, средств массовой информации и других социальных институтов в борьбе с домашним насилием используются не в полной мере. Предлагаются способы улучшения социальной работы в семейных службах по повышению эффективности профилактики домашнего насилия и насилия. Подчеркивается необходимость объединения усилий государства и общества в укреплении института семьи.

Ключевые слова: семейное насилие, социальная профилактика, профилактика семейного насилия, формы и методы профилактики семейного насилия, жертва,

PREVENTION OF FAMILY PROBLEMS

Toktonalievа Nurchai Ozorbaevna

undergraduate student at JASU

named after B.Osmonov, Jalal-Abad city

Abstract: *The article deals with domestic violence, the characteristics of violence as a social phenomenon. The problems of prevention of domestic violence, violence, their causes are analyzed, the essence of this concept is substantiated. The forms and methods of preventive work on the prevention of domestic violence, violence, which are carried out by social services. The innovative forms of social work with families have been considered. The results of the survey of specialists of family services, reflecting their attitude and awareness about the issues of domestic violence, violence and its prevention are presented. The problems of implementing preventive measures of family services are characterized, and the study showed that the possibilities of public organizations, the media and other social institutions in the fight against domestic violence are not fully used. Ways are proposed to improve social work in family services to increase the effectiveness of the prevention of domestic violence and violence. The necessity of combining the efforts of the state and society in strengthening the institution of the family is emphasized.*

Key words: *family violence, social prevention, prevention of family violence, forms and methods of prevention of family violence, victim, social service, crisis center, psychological violence, physical violence, economic violence.*

Киришүү. Үй-бүлө коомдун маанилүү компоненти болуп саналат. Үй-бүлөнүн бакубаттуулугу коомдун социалдык-экономикалык туруктуулугу, анын коопсуздугун камсыз кылуу үчүн маанилүү шарттардын бири болуп саналат. Ошондуктан мамлекеттик үй-бүлөлүк саясат Кыргызстандын социалдык саясатынын артыкчылыктуу багыты болуп калууда жана акыркы жылдары ага көбүрөөк көңүл бурулууда. Заманбап үй-бүлө кризистик көрүнүштөр жана деструктивдүү процесстер мүнөздөлөт, алардын көрүнүшү болуп үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосунда таш боордуктун жана зомбулуктун өсүшү болуп саналат. Ошондуктан, бул көйгөйдү чечүү мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат. Үй-бүлөдөгү зомбулук көйгөйү коомчулуктун да, изилдөөчүлөрдүн да кызыгуусун жаратууда. Анын алдын алуунун технологияларын, ыкмаларын издөөгө өзгөчө маани берилет. Үй-бүлөлүк зомбулуктун себептери, көрүнүштөрү, кесепеттери да аныкталууда. Кыргызстанда үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандарга жардам көрсөтүүчү мекемелердин тармагы кеңейүүдө. Бирок, үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууга, аны үй-бүлө менен иштөөгө багытталган социалдык кызматтардын контекстинде ишке ашырууга мамилелер дагы эле жетишсиз өнүккөн. Биздин изилдөөбүздүн максаты - заманбап шарттарда үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууну ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн изилдөө, ишке ашырууда орун алган көйгөйлөрдү аныктоо жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча профилактикалык иштерди жакшыртуунун жолдорун аныктоо болуп саналат.

Тыянактар жана талкуулар. Илимий адабияттарда бул көрүнүштүн ар кандай аныктамалары бар. Биз аныктамаларга мисалдарды келтиребиз. Үй-бүлөдөгү зордук, зомбулук – жакындары үстүнөн көзөмөл жана бийликке ээ болуу үчүн аларга карата ар кандай мүнөздөгү (экономикалык, психологиялык, сексуалдык, оозеки, физикалык) барган сайын кайталанып туруучу аракеттердин же аракетсиздиктин цикли. Үй-бүлөдөгү зордук, зомбулук – бир үй-бүлө мүчөлөрүнүн же бири-бирине жакын адамдардын баш ийдирүү, ошондой эле жабырлануучуга зыян келтирип зордуктаганды канааттандыруу максатында жасалган жүрүм-турумундагы агрессиянын бир түрү [2. 250]. Үй-бүлөлүк зордук,

зомбулук жабырлануучунун эркин басуу, ошондой эле бийликке жетүү үчүн физикалык күч колдонууну, ошондой эле экономикалык жана психологиялык кысымды, айрым мүчөлөрүн/үй-бүлө мүчөлөрүн же башка үй-бүлө мүчөсүнө карата сексуалдык жактан мажбурлоону билдирет. Үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун аныктамаларында мажбурлоо, моюн сунуу, басуу, кыянаттык кылуу, бийликке жетүү жана башка терминдер көп колдонулганын көрүүгө болот. Бул мүнөздөмөлөрдүн баары инсанга карата басмырлоо, анын укуктарын жана эркиндиктерин бузуу же чектөө менен байланышкан. Үй-бүлөдөгү зомбулук ар кандай формада жана формада болот. Алардын негизгилери: физикалык, психологиялык, сексуалдык, экономикалык зомбулук. Зордук-зомбулукка кабылган үй-бүлөлөр коркунучта. Үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун кесепети оор. Балдарга карата зордук-зомбулук өзгөчө оор. Балдар камкордукка, жылуулукка, мээримге жана боорукердикке муктаж жана балага карата катаал мамиленин көрүнүшү алардын бактылуу жашоосуна олуттуу зыян келтирет. Зордук-зомбулуктун кандай түрү болбосун, ал жасалган адамга терс таасирин тийгизет. Ал өз кезегинде агрессияны жана экинчи даражадагы зордук, зомбулукту жаратышы мүмкүн. Эгерде зордук-зомбулук узак мөөнөттүү мүнөзгө ээ болсо, анда анын таасири инсандын «жок болушуна» же анын өнүгүүсүндөгү бузууларга алып келиши мүмкүн, эгерде сөз балдар жөнүндө болсо. Андыктан зордук-зомбулуктун үй-бүлөнүн жана анын бардык мүчөлөрүнүн абалына терс таасирин тийгизүүгө үлгүрбөшү үчүн алдын алуу маанилүү. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу маселеси бүгүнкү күнгө чейин толук чечиле элек. Биздин коомдо үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук фактыларын акырына чейин жашыруу адатка айланган. Ошол эле учурда мындай кырдаалда үй-бүлөгө жардам бериши керек болгон бийлик тараптан да дайыма эле адекваттуу жооп жана жардам боло бербейт. Азырынча зордук-зомбулукка кабылган үй-бүлөлөргө жардам көрсөтүүгө багытталган, профилактикалык иш-чараларды жүргүзүүгө багытталган атайын социалдык кызматтар жетишсиз. Үй-бүлөлүк зомбулуктун масштабын аныктоо жана баалоо бир топ кыйын. Муну төмөнкү факторлор менен түшүндүрүүгө болот: үй-бүлөнүн коомдон жана социалдык кызматкерлерден белгилүү жакындыгы, укук коргоо органдарынын, медициналык мекемелердин маалыматынын жетишсиздиги. Зордук-зомбулук фактысын каттоо да өтө кыйын.

Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму зомбулукту “өзүнө, башка адамга, адамдардын тобуна же коомчулукка каршы физикалык күч же күчтү атайылап колдонуу, анын натыйжасында (же алып келиши мүмкүн) мунун ичинен “дене жаракаты, өлүм, психологиялык жаракат, өнүгүүнүн бузулушу же ар кандай түрдөгү зыян”. Мындай аныктама биздин көңүлүбүздү өнөктөштүк зомбулук проблемасынан бир аз бурат, демек, кийинки кадам «үй-бүлөдөгү зомбулук» эмнеден турушу мүмкүн, бул системанын өзгөчөлүгү эмнеде экенин айтып берүү [4.22]. Мунун баары зордук-зомбулукка кабылгандар менен коомдук иштерди уюштурууну да, үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууну да кыйындатат. Үй-бүлөдө бул көрүнүш бир жолку болуп, зордук-зомбулукка кабылган үй-бүлө мүчөлөрү бул фактыны кандайдыр бир мекемеге кайрылуу жолу менен оңдобосо, үй-бүлөдөгү көрүнүштүн алгачкы баскычын аныктоо өзгөчө кыйын. Социалдык алдын алуу тобокелдик топторунун, ошондой эле жеке адамдардын ортосунда мүмкүн болуучу психологиялык, физикалык, социалдык-маданий кагылышууларды жоюуга багытталган илимий негизделген, ошондой эле өз убагында башталган аракеттерди камтыйт; адамдардын оптималдуу жашоо деңгээлин жана ден соолугун сактоо жана коргоо; адамдык потенциалды ишке ашырууга жардам көрсөтүү. Ошондой эле социалдык профилактика татыктуу жашоо деңгээлин сактоого, ошондой эле коргоого, алардын келип чыгуу шарттарын жана себептерин жоюу жолу менен психосоциалдык четтөөлөрдү болтурбоого багытталган социалдык чаралардын структурасы катары чечмелесе болот. Илимий адабияттарда бар социалдык профилактиканын аныктамаларына таянып, “үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу” түшүнүгүн аныктоого болот – бул мамлекеттик, коомдук, уюштуруучулук, тарбиялык, социалдык-медициналык мүнөздөгү чаралардын

тутуму. үй-бүлөдөгү зомбулуктун шарттарын жана себептерин болтурбоо, ошондой эле жоюу же тийгизүүчү зыянын азайтуу, адамдардын жашоо-турмушунун жана ден соолугунун оптималдуу деңгээлин сактоо жана коргоо боюнча. Алдын алуу социалдык технология жана социалдык иштин технологиясы катары, эгерде аны эффективдүүлүк жана эффективдүүлүк позициясынан баалай турган болсок, ишке ашыруу эң кыйындардын бири. Бул жалпы профилактикалык иш-чаралардан тышкары, жекече мамилеге муктаж болгон үй-бүлөлөрдү аныктоо кыйын экендигине байланыштуу. Азырынча үй-бүлөлүк зомбулук аспектинде социалдык иш тутумунда зордук-зомбулукка кабылган жабырлануучуларга жардам көрсөтүү жөнүндө сөз болуп жатат. Башкача айтканда, үй-бүлө мүчөлөрүнө жардам зомбулук фактысы болгон учурда гана көрсөтүлө баштайт. Бул үчүн адистештирилген кризистик борборлор жана социалдык кызматтар түзүлүүдө. Мындан улам үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууга багытталган технологияларды иштеп чыгуу социалдык иштин приоритеттүү милдеттеринин бири бойдон калууда, бул натыйжалуу жана өз убагында болмок. Социалдык тейлөө адистеринин иш багыттарынын бири үй-бүлөдө адекваттуу мамилелерди калыптандыруу болууга тийиш [4.2]. Үй-бүлөлүк зомбулук проблемасын чечүүнүн ыкмалары секторлор аралык мүнөзгө ээ болуп, укуктук, социалдык, уюштуруучулук, медициналык, психологиялык компоненттерди камтышы, ошондой эле ата мекендик жана чет өлкөлүк социалдык кызматтардын буга чейин топтолгон тажрыйбасын эске алуу менен макул болбой коюуга болбойт [1.9]. Үй-бүлөлүк зомбулуктун себептери көбүнчө татаал болгондуктан, алдын алуу ар кандай кызматтардын жана мекемелердин адистерин тартуу менен ар кандай чөйрөлөрдү жана аспектилерди камтышы керек. Алардын үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча иш-аракеттери системалуу жана өз ара аракеттенүүгө негизделиши керек. Биз үй-бүлө чөйрөсүндө адам укуктарын коргоо жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча комплекстүү иш-чаралардын системасын иштеп чыгышыбыз керек. Алдын алуунун мурдатан колдонулуп келе жаткан жана өзүнүн эффективдүүлүгүн актаган формалары жана усулдары бар. Мисалы, үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу чаралары төмөнкүлөрдү камтыйт: үй-бүлөлүк мамилелер чөйрөсүндө тарбиялоо; үй-бүлө мүчөлөрүнүн өз ара милдеттерин, укуктарын түшүндүрүү; үй-бүлөлүк чыр-чатактар учурунда конструктивдүү жүрүм-турумдун каражаттары, ыкмалары жана ыкмалары жөнүндө билим берүү; укуктук өзүн-өзү коргоо чаралары жөнүндө маалымат берүү [2.133]. Ошондой эле үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча социалдык кызматтардын жана кризистик борборлордун иш формаларына төмөнкүлөр кирет: - үй-бүлөлөрдүн тобокелдик тобуна болгон мамилесине мониторинг жүргүзүү; - социалдык кызматтардын, мекемелердин, борборлордун биргелешкен аракеттери менен тобокелдикке кабылган үй-бүлөлөргө ар тараптуу колдоо көрсөтүү; - көчмө психологиялык колдоо кызматтарынын ишин уюштуруу; - үй-бүлөлүк зомбулук темасында буклеттерди, социалдык жарнамаларды иштеп чыгуу жана жайылтуу; - адистер тарабынан үй-бүлөлүк зомбулук темасында баарлашууларды, ачык столдорду өткөрүү. Ошондой эле ата-энелердин педагогикалык маданиятын жогорулатууга жана балдар менен өз ара аракеттенүүнү уюштурууда ата-энелерге жардам берүүгө багытталган профилактикалык иштердин формалары жана методдору ишке ашырылууда: - үй-бүлө ичиндеги ийгиликтүү мамилелерди калыптандыруу боюнча социалдык-педагогикалык консультация берүү; - социалдык кызматтын адистеринин жомок терапиясынын ыкмаларын колдонуусу; - ата-энелерди педагогикалык баарлашуу маданиятына үйрөтүү; - балдарды тарбиялоо темасында ата-энелерге тренингдерди өткөрүү. Профилактиканын колдонулуп жаткан формалары жана методдору жаңыртылууга жана еркундетулууга тийиш. Бул үчүн үй-бүлө менен социалдык иште профилактикалык иш-чаралардын жаңы инновациялык технологияларын иштеп чыгуу зарыл. Зордук-зомбулуктун курмандыктары менен иштөө боюнча атайын кызматтар жана борборлор дагы эле жетишсиз болгондуктан, үй-бүлөлөргө социалдык жардам көрсөтүү борборлору жана үй-бүлөлүк кызматтар үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууда белгилүү роль ойной алат. Үй-бүлөлүк кызматтардын

контекстинде зомбулукка кабылган үй-бүлөлөр менен профилактикалык иштердин өзгөчөлүктөрүн ачуу үчүн иш тажрыйбасын жалпылоо маанилүү. Бул үчүн Бишкек шаарындагы үй-бүлөлүк кызматтын мисалында үй-бүлө менен иштөө жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу кызматынын ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн ачып бердик, бул «Сезим» кризистик борбору коомдук бирикмеси. «Сезим» кризистик борборунун ишмердүүлүгү гендердик теңчиликти алга жылдырууга, гендердик басмырлоону жоюуга жана аялдардын/кыздардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн укуктарын гендердик, үй-бүлөлүк зомбулуктан жана адам сатуудан коргоого багытталган [6]. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алууга байланышкан кризистик борбордун негизги иш-чараларын бөлүп көрсөк: - үй-бүлөлөрдүн жашоо шарттарынын начарлашына алып келген себептерди аныктоо жана жоюу; - үй-бүлөлүк көйгөйлөрдүн алдын алуу; - мамлекеттик үй-бүлө саясатын ишке ашырууда үй-бүлө, энелик, аталык, балалык маселелери боюнча бөлүмдөрдүн ортосундагы өз ара аракеттенүүнү уюштуруу; - жашы жете электердин кароосуз калышына, кароосуз калышына жол бербөө; - үй-бүлөдө зомбулуктун жана зомбулуктун алдын алуу; - кризистик кырдаалга туш болгон аялдардын социалдык, психологиялык реабилитациясын, адаптациясын камсыз кылуу үчүн шарттарды түзүү; - психологиялык, анын ичинде үй-бүлө жана ата-энелер клубдарын түзүү, ошондой эле алардын ишин жүзөгө ашыруу; - жеке жана топтук формада психологиялык диагностика, психокоррекция, кеңеш берүү; - телефондук ишеним телефону аркылуу балдарга шашылыш психологиялык жардам көрсөтүү; - үй-бүлөлөрдү жана балдарды социалдык жактан тейлөө чөйрөсүндө методдорду жана технологияларды түзүү жана сыноо; - үй-бүлөлөр үчүн спорттук, маданий иш-чараларды өткөрүү; - мамлекеттик бийлик органдарын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын, башка уюмдарды үй-бүлөлөрдү, ошондой эле балдарды социалдык жактан тейлөө маселелерин чечүүгө мобилизациялоо. Үй-бүлө кызматында адистер үй-бүлөгө жеке жана үй-бүлөлүк психологиялык кеңеш берүү аркылуу жардам бере алышат. Психолог стрессти, турмуштук көйгөйлөрдү, үй-бүлөлүк чыр-чатакты жеңип, туура чечим чыгарууга жардам берет. Үй-бүлө юридикалык кеңеш алуу процессинде да жардам ала алат. Иштин дагы бир маанилүү багыты - үй-бүлөлөргө ар тараптуу колдоо көрсөтүү. Ал үй-бүлөнү социалдык колдоонун алкагында ишке ашырылат. Үй-бүлөнү социалдык жактан колдоо деп ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнүн чордонуна ар кандай уюмдарды тартуу, ошондой эле ар кандай жардам көрсөтүүдө үй-бүлөлөргө жардам көрсөтүү аркылуу үй-бүлөлүк көйгөйлөрдүн алдын алууга жана жеңүүгө багытталган чаралардын комплекси түшүнүлөт. Кызматтын адистери үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу үчүн социалдык иштин башка түрлөрүн да колдонушат: зомбулук болгон үй-бүлөлөрдү аныктоо; профилактикалык сүйлөшүүлөр; социалдык маданий реабилитациялоо; тегерек столдор; үй-бүлөлүк патронаж; башка түзүмдөр менен бирге көйгөйлөрдү чечүүдө үй-бүлөгө жардам көрсөтүү; ата-энелер менен жеке интервью. Үй-бүлөлүк кызматтын негизинде үй-бүлөлөр үчүн массалык иш-чаралар өткөрүлүп, алар үй-бүлөдөгү көйгөйлөрдүн алдын алууга багытталган. Мындай долбоорлордун бири “НУР” транзиттик социалдык үйү. «НУР» транзиттик социалдык үйү зордук-зомбулукка кабылган аялдарга арналган, анын ичинде:

- Сексуалдык зомбулук, мажбурлоо, эрте никеге туруу, мажбурлап никеге туруу максатында ала качуу, көп аял алуу;
- Үй-бүлөлүк зомбулукка;
- Адам сатуу жана аялуу миграция.

Аялдар жашы жете элек балдары менен (балдар - 12 жашка чейин) кала алышат.

Транзиттик энелердин же камкорчу аялдардын коштоосунда үй зордук-зомбулукка кабылган жашы жете элек балдарды кабыл алат.

Транзиттик үйгө жардам көрсөтүү эки программанын алкагында ишке ашырылат:

Тез жардам программасы коопсуз чөйрөдө керектүү шашылыш жардам көрсөтүүгө багытталган.

- Транзиттик үйдө жашоо убактысы - 4 жумага чейин.

Программа 18 аял менен балдардын бир убакта жашоосу үчүн иштелип чыккан.

Тез жардам программасы бир катар зарыл кызматтарды көрсөтөт:

- психологиялык, юридикалык жана социалдык кызматтар;
- соттордо укук коргоочуну укуктук коргоо жана өкүлчүлүк кылуу;
- тез медициналык кызматтарга жана социалдык колдоо органдарына жөнөтүү.

Узак мөөнөттүү жардам программасы зордук-зомбулуктан жапа чеккен жана турмуштук оор кырдаалга кабылган аялдарды реабилитациялоого жана реинтеграциялоого багытталган.

- Транзиттик үйдө жашоо убактысы - 8 айга чейин.
- Программа 12 аял менен балдардын бир убакта жашоосу үчүн иштелип чыккан.
- Бул программа кыска мөөнөттүү жардам көрсөтүү программасынан кийин, аялдар зордук-зомбулук абалынан чыгууга жана өз алдынча жашоого күчтүү мотивацияга ээ болгондо, узак мөөнөттүү жардам көрсөтөт.

Узак мөөнөттүү жардам программасы аялдарга туруктуу реабилитация жана социалдык инклюзияга жардам берүү үчүн бир катар кызматтарды көрсөтөт:

- юридикалык, психологиялык жана социалдык кызматтар;
- соттордо укук коргоочуну укуктук коргоо жана өкүлчүлүк кылуу;
- жумушчу квалификациясын алууга жана жумуш издөөгө көмөк көрсөтүү;
- балдарды мамлекеттик бала бакчаларга жана мектептерге каттоого жардам

көрсөтүү[7]. Ошентип, үй-бүлө кызматтары жана үй-бүлөгө социалдык жардам көрсөтүү борборлору үй-бүлөгө жардам көрсөтүүгө жана социалдык колдоого, анын көйгөйлөрүн чечүүгө багытталган. Мындай мекемелердин ишмердүүлүгүнүн бири – үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу. Бирок тажрыйба көрсөткөндөй, алар чечкен милдеттерди, колдо болгон адистердин санын эске алуу менен каралып жаткан иш чөйрөсүн толук ишке ашыруу мүмкүн эмес.

Мисал катары 2008-2009-жылдары «Кризистик борборлор ассоциациясын чындоо жана өнүктүрүү аркылуу аялдардын укуктарын үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо 2008-2009» долбоорунун алкагында Кризистик борборлор ассоциациясы тарабынан жүргүзүлгөн “Кыргызстандагы гендердик жана үй-бүлөлүк зомбулуктун масштабы жана мүнөзү” аттуу мониторингди алсак. Бул социологиялык изилдөөнүн максаты күйөөсү же өнөктөшү тарабынан аялдарга карата гендердик зомбулуктун өзгөчөлүгүн аныктоо болгон. Изилдөө үчүн анкеталардын эки түрү иштелип чыккан:

1. Аялдар үчүн анкета 8 блокко топтолгон 30 суроону камтыган. Жеке интервью ыкмасы менен аялдар арасында массалык сурамжылоо жүргүзүлгөн кокустук үлгүсүнө ылайык.

2. Эксперттер үчүн анкета (аксакалдар сотунун жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери) 32 суроону камтыйт.

3. Эксперттердин маалыматы укук коргоо органдарынын, аксакалдар сотторунун арасында сурамжылоо жүргүзүлүп, эксперттик интервью аркылуу чогултулган. Жалпысынан массалык сурамжылоодо 1600 аял респондент жана эксперттик сурамжылоонун 80 респонденти суралган. Натыйжада, мониторингдин жүрүшүндө 1680 респондент максаттуу маалымат булагы болуп калды.

Изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, аялдардын 83% күйөөсү же өнөктөшү тарабынан ар кандай зомбулукка чыдайт.

Физикалык зомбулук. Алсак, аялдардын 29% мезгил-мезгили менен ур-токмокко алуу, ага карата буюмдарды ыргытуу, курал же бычак менен коркутуу түрүндөгү физикалык зомбулукка кабылышат. Аялдар үйлөрүнөн куулуп, зомбулуктун башка оор түрлөрүнө кабылышат. Физикалык зомбулукка кабылган аялдардын 38% зомбулуктун натыйжасында жарадар болушат же биротоло жабыркашат. Физикалык зомбулук адатта психологиялык зомбулук менен коштолот.

Психологиялык зомбулук. Мониторингдин жыйынтыгы боюнча, сурамжылоого катышкан бардык аялдардын 50%дан ашыгы алардын дарегине акаарат сөздөрдү жана каргыштарды укканы; аялдардын 1/3ү мезгил-мезгили менен күйөөлөрүнүн же чогу жаашага кишисинин адилетсиз сынына кабылышат; күйөөлөр же чогу жашашан кишиси бардык аялдардын 1/5 бөлүгүн өзүнө тең эмес деп эсептешип, достор, туугандар жана кошуналар менен баарлашуусун чектешет; аялдардын 20%ы өз аракеттеринде жана иштеринде толугу менен көзөмөлдөнөт; аялдардын 1/4 тандоо укугунан ажыратылган, алардын пикири үй-бүлө тарабынан эске алынбайт; аялдардын үчтөн биринин күйөөлөрү жана чогу жашаган кишилери алардын себепсиз кызганышат. 100 аялдын ичинен 41 аялдын күйөөсү өзүнө жана ата-энесине өзгөчө мамиле кылууну талап кылат. Бул учурда биз психологиялык зомбулуктун эң кеңири тараган түрлөрүн гана санадык, алар күйөөсү же өнөктөшү бар бардык аялдардын 83% жабыркайт.

Экономикалык зордук-зомбулук. Экономикалык зомбулук боюнча мониторингдин маалыматтарын талдоо көрсөткөндөй, сурамжылоого катышкан 1062 аял экономикалык зордук-зомбулуктун ар кандай түрлөрүн баштан кечирген, бул 66%дан бир аз ашты. Ошентип, пикир этибарга алынбай, аялдардын 56%дан ашыгы үй-бүлөлүк бюджетти пландаштырууга уруксат берилбейт, эркектердин 45%ы үй-бүлөлүк бюджетти жалгыз башкарат, аялдардын 33%ы иштөөгө тыюу салууга жооп берет, аялдардын 35% күйөөлөрү жеке муктаждыктары үчүн акча, ишенбөөчүлүк көрсөтүү жана берилген каражаттар боюнча отчет талап кылуу - эркектердин 28%, анын эркине каршы үйдө жана талаада иштөөгө аргасыз - 16%, бир үзүм нан менен жемелеп, мите деп эсептелген - 19%. Респонденттердин айтымында, көбүнчө күйөөсү акча таппайт же аялы тапкан акчаны алып ичет.

Анкетадагы аялдар ошол эле учурда экономикалык зордук-зомбулуктун бирден жетиге чейинки түрүн баштан кечирерин белгилешкен[8].

Корутунду Үй-бүлөдөгү зордук, зомбулук курч социалдык көйгөй бойдон калууда. Учурдагы үй-бүлө менен иштөөгө багытталган социалдык кызмат көрсөтүүлөр алардын алдында турган милдеттердин кеңири спектри жана мекемелердин кызматкерлеринин аздыгынан улам бул кооптуу социалдык көрүнүштүн алдын алууга толук жөндөмсүз. Азырынча үй-бүлөлүк зордук, зомбулуктун алдын алуу боюнча бардык кызыкдар институттардын жана кызматтардын өз ара аракеттенүүсүн чагылдырган натыйжалуу модели иштелип чыккан эмес. Зордук-зомбулуктан жабыркагандар үчүн кризистик борборлор да биздин өлкөдө өнүккөн эмес. Ошондуктан анын алдын алуунун эффективдүү каражаттарын издөөнү улантуу зарыл. Бул процессте социалдык кызмат көрсөтүүлөр жана жалпысынан социалдык иш системасы жетектөөчү роль ойноого тийиш.

Колдонулган адабияттар:

1. Ерусланова Р.И. Насилие в семье / Р.И. Ерусланова, К.В. Милюхин. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. – 208 б.
2. Зубков В.И. Опыт изучения семейного насилия в современной России / В.И. Зубков // Социально-гуманитарные знания. – 2012. – № 5. – 250 – 266 б.
3. Кузнецова Н.В. Профилактика семейного насилия (российские и зарубежные практики) / Н.В. Кузнецова // Социально-психологические аспекты практики социальной работы: сборник научных трудов. – М.: «Перо», 2016. – 279-287 б.
4. Размахова О., Край А. Домашнее насилие. Так будет не всегда. 2021. – 2 б.
5. Ткачева В.В. Гармонизация внутрисемейных отношений: папа, мама, я – дружная семья / В.В. Ткачева. – М.: Издательство Гном и Д, 2000. – 160 б.
6. <https://sezim.org/>
7. <https://sezim.org/tranzitnyj-sotsialnyj-dom-nur/>
8. https://soros.kg/wp-content/uploads/2019/07/monitoring_genderviolance.pdf